

॥ श्री हरिः ॥

आंतरा/कृत्य पुस्तिमागाय चैव परिषद

: હિંડોરાના પદો :

અર્થાનુવાદ

શ્રીમતી કલપનાબેન પી. શાહ

ફોન : ૨૪૮૨ ૭૪૫૫

: કીર્તનકાર :

શ્રીજમનપ્રસાદજી શામા

ફોન : ૬૬૯૯ ૮૩૫૦

પ.ભ. શ્રી હર્ષલ પોદેચા તથા વંશ હરિદાસજી
પ્રસ્તુત કરે છે.

કુલીયે નેડ ધીરે ધીરે

॥ શ્રી હરિ: ॥

ષડુગતુઓની કેસેટમાલાનું પંચમ મોતી

“ગૂલિયે નેક ધીરે ધીરે”

આ કેસેટ પ્રગટ કરવામાં આંતરરાષ્ટ્રીય પુષ્ટિમાર્ગીય વૈષ્ણવ પરિષદને, પ.ભ. ભાઈશ્રી હર્ષદિલ્લાઈ પોરેચા તથા પ.ભ. ભાઈશ્રી વંશ હરિદાસભાઈ તૃફથી પ્રાપ્ત થયેલા સહૃયોગ બદલ પરિષદ આપશ્રી બન્નોની આભારી છે.

પ્રિય વૈષ્ણવો, ષડુગતુની કેસેટમાલાના પ્રથમ મોતી “૨૦૦૦મધાટા ધીર આયી” માં આપણે જોયું હતુંકે, વર્ષાસખીના આગમનથી આનંદિત બનેલા ગોકુલવાસીઓ, પ્રભુની પ્રસન્નતા માટે અનેકવિધ મનોરથો કરે છે. વર્ષાનું આગમન થતાં જ હરિત વ્રજભૂમિથી પ્રકુલ્પિત વ્રજભક્તોના મનમાં ઉઠેલા, મનોરથ પૂર્ણ કરવા શ્રી ઠકોરજીને નીત

નૂતન હિંડોળા સક્ષ કરી, પ્રભુને તેમાં જુલાવે છે. પ્રભુ આથી પ્રસન્ન થાય છે અને પ્રભુની પ્રસન્નતા નિહાળીને ગોકુલવાસીઓ પણ અત્યાનંદનો અનુભવ કરી રહ્યા છે.

આપણે ત્યાં એટલે પુષ્ટિમાર્ગમાં, પ્રાયઃ અખાઢ વદ બીજથી હિંડોળા મારંભ થાય છે તે પ્રાયઃ શ્રાવણ વદ બીજના દિવસે વિજય કરવામાં આવે છે. હિંડોળા પણ ભાતભાતના હોય છે. સોના-ચાંદીના હોય કે સ્તનજડીત હોય કે પછી ફળ અને ફૂલપાનના પણ હોય આ હિંડોળાઓની વૈવિધ્યપૂર્ણ ગોઠવણી પુષ્ટિમાર્ગમાંની કલા રસિકતાનું સહજ દર્શન કરાવે છે.

હિંડોળા બે ગ્રકારના હોય છે, એટલે કે ભક્તોના હૃદયમાં રહેલો બે ગ્રકારનો ભાવ એમાં પ્રદર્શિત થાય છે. (૧) ઘરમાં નંદાલયના ભાવથી અને વનમાં વ્રજભક્તોના ભાવથી. વનના હિંડોળામાં કેટલીક લીલાઓ પ્રગટ હોય છે. તો કેટલીક ગુપ્ત હોય છે. આપણી ગૃહસેવામાં નંદાલયના ભાવથી શ્રી ઠાકોરજીને હિંડોળે જુલાવવામાં આવે છે. સેવા કરનાર

વैष्णव આ હિંડોળાને ફૂલથી, ફળથી, સુકામેવા કેસર કે શાકભાજી જેવી અનેક વિધ વસ્તુઓ દ્વારા સજાવે છે. આ સજાવેલા હિંડોળામાં પ્રભુને પધરાવીને ઝાંઝ પખાવજ સહિત કીર્તનગાન દ્વારા પોતાના સેવ્ય ઠકોરજીની પ્રસન્નતા માટે સર્વ ઉપાયો એ યોજે છે.

આપણી કેસેટમાલાનું પંચમ મોતી “ગુલિયે નેક ધીરે ધીરે” માં પણ વર્ષાત્રિકાતુમાં ગવાતા, અષ્ટસખાઓ તથા અન્ય ભૂકૃતકવિઓની બાનીથી પ્રગટ થયેલા અતિ અદ્ભુત હિંડોળાના તથા જુલાના કીર્તનોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. આવો આ કીર્તનોનું રસપાન કરી. નિજ ઠકોરજીને હિંડોળે જુલાવવાના મનોરથને સિદ્ધ કરીએ.

હિંડોરા કો અધિવાસન હોય તબ આલાપચારી

(રાગ - ગોડમલહાર)

(१) आलापचारी श्री ब्रजराजकुमार लाडिलो ललनवर गाईये ।

पुष्टिमार्गनी सेवा प्रणालिभां प्रभुनी प्रसन्नता भाटे, कीर्तनगान अति महत्वनुं गाइय छे. आ कीर्तनसेवाभां प्रत्येक नूतनऋतुना प्रारंभे श्री ठाकोरज्ञने जगावता ते ते ऋतुना प्रधान रागभां आलापचारी करवाभां आवे छे. केसेटमालाना यतुर्थमोती “होरि खेले ब्रजराज” भां राग वसंतभां आलापचारीनुं रसपान कर्यु तो आ केसेटभां राग भद्धुस्ना सुमधुर सूरोभां गुंथायेली आलापचारीनो रसानंद लईशुं.

श्री ब्रजराज कुमार लाडिलो ललनवर गाईये ॥ आनंद की निधिवर गाईये भक्तन के मन भावतो लाडिलो ललनवर गाइये ॥ १ ॥ श्री यशोदोत्संग लाडिलो ललनवर गाइये ॥ श्रीगिरिराज धरनधीर लाडिलो ललनवर गाइये ॥ २ ॥ श्रीगोवर्धन लाडिलो ललनवर गाइये श्री बालकृष्णलाल लाडिलो ललनवर गाइये ॥ ३ ॥ श्रीमदन मोहन श्याम सुंदरलाल लाडिलो ललनवर गाइये ॥ ब्रज को जीवनधन गाइये ॥ ४ ॥

प्रातःकाल झूलत हिंडोले दोउ (राग -अहीर भैरव, ताल - झापताल)

(२) प्रथम कीर्तन - प्रातःकाल झूलत हिंडोरे

વંધક્રિયતુની વહેલી સવારે, સ્વામિનિજી સહિત હિંડોળે ઝૂલતા પ્રભુની, નયનરમ્બ્ય છબીના દર્શન થતાં જ, અનાયાસ ભક્ત કવિ શ્રી રસિકદાસજીની બાનીમાંથી આ પદ પ્રગટ થાય છે.

આ પદમાં ચાત્રિકાલિન વિહૃારથી શ્રમિત યુગલસ્વરૂપના રક્તવર્ણ નેત્રોનું જાગરણને કારણે વારંવાર ઝપકીઓ લેતાં અને અંગોઅંગમાં આળસથી ભરેલાં, શ્યામ-શ્યામાનું સુંદર શબ્દચિત્ર ખું થાય છે. વાત આટલેથી અટકતી નથી રસિકદાસજી કહે છે કે હૃસ્તમાં દર્પણ લઈને અંજન અને પીક રેખાઓથી અંકિત ગંડસ્થલ અને અધર્માળા વિખરાયેલા કેશકલાપ અને વક્ષઃસ્થલ પર શોભતી કરમાયેલી માળાવાળા સ્વરૂપના દર્શન, પ્રિયા-પ્રિયતમ કરી રહ્યાં છે.

પ્રાતઃકાલિન રાગ આહિર ભૈરવના સૂરોએ મઢેલા અને જપતાલમાં નિખદ્ધ
દિંગોળાના આ અતિ સુંદર પદનું રસપાન કરીએ.

પ્રાતઃકાલ ઝૂલત હિંડોલે દોઉ । અરુણ નેન અતિ જૃમ્હાત, ઝાપકજાત બારબાર, આલસ
અંગ-અંગ છે, ઘૂમત મન મોહે ॥૧॥ ગંડનપર પીકલીક, અધરન રેખબની, બિન ગુન
ઉર હાર, અલક લટકત સટકારી । કંચુકી કસ છૂટ રહી, સારી મિસલી સુભાલ,
ભ્રમરજાલ ગુંજત, ચહુંઓર આનકારી ॥૨॥ લટપટી સુદેશ પાગ, ઢરકિ રહી વામભાગ,
લટકત ચહુંઓર પેચ, લટકત લટન્યારી । ‘રસિકદાસ’ દર્ષણ લે, દેખત મુખ દોઉજન,
સખી આરતી સમ્હાર, મંગલકી વારી ॥૩॥

નખસિખ કરિ સિંગાર
(રાગ - બિલાવલ, તાલ - ઘમાર)

(૩) “નખસિખ કરિ સિંગાર પ્રિયાપ્રીતમ ઝૂલત કુંજ હિંડોરે આય”

કુંજવર્ષા ઋતુનું અતિ રોચક વર્ષન આ પદમાં જોવા મળે છે. પ્રભુની હિંડોરાલીલાના દર્શન કરતા રસિકદાસજી વણવે છે કે કાળા કાળા વાદળોનો મેઘાંબર છવાયો છે. વીજળીના ચમકારા અને વાદળોના ગડગડાટની સાથે વરસતો વરસાદ મનને આનંદથી ભરી દે છે દાદુર, મોર, ચકોરાદિ પક્ષીઓ મધુર સ્વરે કલગાન કરી રહ્યાં છે. નભમંડળમાં એકબાજુ ઈન્દ્રધનુષના પચરંગી રંગો ફેલાયા છે તો બીજબાજુએ ઊડતા ખગપક્ષીઓની શૈત હારમાળા એક અદ્ભુત દૃશ્ય ખૂં કરે છે. આવે સમયે નખ-શિખ શૃંગારથી સજજ થયેલા શ્યામશયામા હિંડોરે ઝૂલી રહ્યા છે. પ્રજવનિતાઓ મધુર સ્વરે ગાનકરતાં યુગલ સ્વરૂપને ઝૂલાવી રહ્યાં છે. યુગલસ્વરૂપ ક્યારેક બંસીનાદ કરે છે તો ક્યારેક દર્પણમાં મુખ નિછાળે છે. કેવું અદ્ભુત હશે આ દૃશ્ય. આપણે પણ આવા દર્શનસુખની પ્રાર્થના કરીએ. રાગ છે બિલાવલ, તાલ છે ધમાર

નખસિખ કરિ સિંગાર પ્રિયાપ્રીતમ ઝૂલત કુંજ હિંડોરે આય । મુખમિલાય દોડ

दर्पण देखत मधुरमधुर दोउ बेन बजाय ॥१॥ आई घटा घुमड चहुं दिसते
चमकत चपला अति छबि पाय । मंदमंद घनघोर करतहें बरखत फुही मोद
मनलाय ॥२॥ इन्द्रधनुष पचरंग बिराजत बगपंगति अद्भुत दरसाय । दादुरमोर
चकोर कीर पिक सोर पपैया पितपित गाय ॥३॥ तेसोई वन प्रफुलित नानाफल
फूलन सौरभ चहुं दिस छाय । ‘रसिकदास’ प्रभुको सब झुलवत ब्रजबनिता मधुरें
सुर गाय ॥४॥

— — — — —
तै सौई बृन्दावन

(राग - गोडमल्हार, ताल - चौताल)

(४) “तेसोई बृन्दावन तेसीये हरित भूमि...”

ભક્ત કવિ શ્રી ગોવિંદાદાસજીની બાનીમાંથી પ્રગટ થયેલું આ એક અદ્ભુત પદ છે. વર્ષાજીતુમાં વૃંદાવનની શોભાનું સુંદર વર્ણન તો છે જ. પરંતુ આ પદ વાંચતા એક એવી છાપ ઊભી થાય છે કે શ્રી ગોવિંદાદાસજીને ગોલોકધામમાં વૃંદાવનમાં વિહાર કરતાં ખુગલસ્વરૂપના પ્રત્યક્ષ દર્શન થતા જ હશે. આથી જ આ સમગ્ર પદમાંથી અન્ય વૃંદાવન સાથેની તુલનાનો ભાવ નજરે ચેઢે છે.

આ પદ એટલા માટે પણ મહુત્વનું ગણાય છે કે. હિંડોરાખેલના પ્રથમ દિવસે શ્રી ઠાકોરજીને હિંડોરે ઝૂલાવત્તા ગોવિંદાદાસજીના જે ચાર હિંડોરાના પદોનું ગાન કરવામાં આવે છે. તેમાનું આ પ્રથમ પદ છે. એટલું જ નહીં હિંડોરાના દિવસોમાં પ્રતિદિન શ્રી ઠાકોરજી સમક્ષ આ પદનું ગાન અવશ્ય કરવામાં આવે છે: તાલ ચૌતાલના ઠેકે અને ગૌડમલ્લાસના સૂરોમાં ગુંથાયેલા આ પદની ભાવમાધુરીમાં ખોવાઈ જઈએ.
તેસેર્ફ બૃંદાવન તેસીયે હરિત ભૂમિ તેસીયે બીરબધૂ ચલત સુહાઈ માઈ । તેસેર્ફ કોકિલા કલ કુહૂકુહૂ કૂજત તેસેર્ફ નાચત મોર નિરખત નયના સુખદાઈ ॥૧॥ તેસીહી નવરંગ

- नवरंग बनी जोरी तेसेर्ई गावत रागमल्हार तान मन भाई । 'गोबिंदप्रभु' सुरंगहिंडोरे
झूलें, फूलें आछे रंगभरे, चहूं दिसते घन घटा जुरि आई ॥२॥

झूलन आई ब्रजनारी

(राग - गोड मल्हार, ताल - झपताल)

(५) 'झूलन आयि ब्रजनारी गिरिधरन लालजुके सुरंग हिंडोरना'

ઉપરના પદમાં આપણે જોયું તેમ, હિંડોરાખેલના પ્રથમ દિવસે ગવાતા શ્રી
ગોવિંદાસજીના ચાર હિંડોરાના પદોમાનું આ બીજું પદ છે. આવો આ પદનો રસાનંદ
લઈએ રાગ છે ગૌડ મલ્હાર, તાલ છે ઝપતાલ.

झूलન આઈ બ્રજનારી ગિરધરનલાલજુ કે સુરંગ હિંડોરના । સુભગ કંચન તન પેહેરોં
કસૂંભી સારી, ગાવત પરસ્પર, હઁસ મૃદુ બોલના ॥१॥ ઇત નંદલાલ, રસિકવર

सुंदर, उत बृषभान सुता, छबि सोहना । रमकत रंग, रह्यो पिय प्यारी, गोविन्द
बलबल, रतिपति जोहना ॥२॥

झूलत दंपति सुरंग हिंडोरे

(राग - गोडमल्हार, ताल - त्रिताल)

(६) “झूलत दंपति सुरंग हिंडोरे गौर श्याम तन अति...

हिंडोरा सभये गवातुं आ सुंदर पद छे. व्रजवनिताओअे सुवर्णनी दांडी अने
स्तनजडीत स्तंभवाणो सुंदर हिंडोणो तैयार कर्यो छे. युगलस्वरूप आ हिंडोणाभां झूली रह्युं
छे. ललिताद्धि सभीओ आनंदथी श्याम-श्यामाने झूलतां निहाणी रही छे.

आ पद श्री गोविन्दासज्जनी कवित्व शक्तिना दर्शन पाणे करावे छे. ओमणे
आपेली उपमा तो जुओ हिंडोरे झूलता गौरवर्ण स्वाभिनिज्ञ अने भेघश्याम नंदलाल
ओटले जाणे धन अने दाभिनि.

ગौડ મલ્હારના સૂરોમાં અને ધમારમાં નિબદ્ધ આ પદનું શ્રવણ કરીએ.
જૂલત દંપતિ સુરંગ હિંડોરે । ગૌર શ્યામ તન અતિ છબિ લાગત માનો ઘન દામિનિ
ભોરે ॥૧॥ વિદ્રુમ ખંભ ખચિત નગ પદુલી કનક ડાંડી હિંડોરે । ગોવિંદ પ્રભુકો
દેખે લલિતાદિક હરખિત નવલકિશોરે ॥૨॥

(નાનાની - નાના - રામાનાની - નાના)

જૂલત સુરંગ હિંડોરે

(રાગ - સોરઠમલહાર, તાલ - આડા ચૌતાલ)

(૭) “જૂલત સુરંગ હિંડોરે રાધામોહન વરણ વરણ તન ચૂનરી પહેરે....
વર્ષાકૃતુનું આગમન થઈ ચુક્યું છે. વરસાદી કેંદ્ર વાતાવરણમાં ચોમેરે છવાયો છે.
પ્રભુની પ્રસન્નતા માટે વ્રજભક્તોએ ઠેર ઠેર હિંડોળા સિદ્ધ કર્યા છે. આવા જ એક ભાનિગાળ
અનેકવિધ રંગોથી શોભતાં સુંરગ હિંડોળે શ્રી ઠકોરજી જૂલી રહ્યાં છે. હિંડોરેં અનેકવિધ

રંગોની ભાત છે. તો ચોમેર, વિવિધરંગી વસ્ત્રોમાં સજ્જ થયેલાં વ્રજવનિતાઓનાં દર્શન થાય છે. ઉચ્ચ સ્વરે મલ્હાર રાગનું ગાન કરી તેઓ પ્રેભુને રીઝવી રહ્યાં છે. ભક્ત કવિ શ્રી ગોવિંદદાસજી વાગ્વિ છે કે પ્રભુની આ શોભાના દર્શન ઉપર તન-મન સર્વસ્વ ન્યોદ્ધાવર છે.

હિંડોળાના પ્રથમ દિવસે ગવાતાં, શ્રી ગોવિંદદાસજીના પદોમાં આ ત્રીજું કીર્તન છે. જે શ્રી ઠકોરજી સમક્ષ ગાવામાં આવે છે. રાગ સોરઠ મલ્હાર છે અને તાલ છે આડા ચૌતાલ.

જૂલત સુરંગ હિંડોરે રાધામોહન | વરણવરણ ચૂનરી પેહેરેં બ્રજબધૂ ચહુંઓરેં ॥૧॥ રાગ મલ્હાર અલાપત સપ્તસુરન તીનગ્રામ જોરેં | મદનમોહનજૂકી યા છબિ ઊપર ‘ગોબિંદ’ બલ તૃણ તોરેં ॥૨॥

झूलन के दिन आये

(राग - सुरमल्हार, ताल - त्रिताल)

(c) “‘हिंडोरे माई झूलनके दिन आये । गरजत गगन....’”

વर्षाक्रितु आવे अने श्री ठाकोरજીને હિંડાળે ઝૂલાવવાના મનોરથ લઈને આવે. ગરજતા વાદળો સાથે વિજળીના ચમકારા અને સાથે મલહારના સૂરો આવા મનમોહક વાતાવરણમાં વ્રજભક્તો શ્રી ઠાકોરજી માટે હીરા જડીત સુવર્ણાના હિંડોળાને રંગબેરંગી પુષ્પો અને મોતીઓથી સજાવે છે. રાધારાણી પણ આજે સુંદર વસ્ત્રાભુષણો પરિધાન કરી, વેણુનાદ કરતા મુરલી મનોહર સાથે મંગલગાન કરી રહ્યાં છે. વ્રજભક્તો ચુગલસ્વરૂપને હિંડોરે પધારવાની વિનંતી કરતાં ગાન કરી રહ્યાં છે કે “‘હિંડોરે માઈ ઝૂલન કે દિન આયે...’”

હદ્યતંત્રીઓને રણાળણિત કરતાં રાગ સૂરમલહારના સૂરો છે. તાલ છે. ત્રિતાલ હિંડોરેમાઈ ઝૂલનકे दिन आये । गरजत गगन दामिनी कोंधत, राग मल्हार जमाये

॥१॥ कंचन खंभ सुढार बनाये, बिचबिच हीरा लाये । डांडी चार सुदेश सुहाई
चौकी हेम जराये ॥२॥ नानाबिधके कुसुम मनोहर, मोतिन झूमक छाये । मधुर -
मधुर ध्वनि वेणु बजावत, दादुरमोर जिवाये ॥३॥ रमकन झमक बनी पियप्यारी,
किंकिणि शब्द सुहाये । चतुर्भुजप्रभु गिरिधरनलाल संग, मानिनि मंगलगाये ॥४॥

हिंडोरे माई कुसुमन

(राग - मीरामल्हार, ताल - त्रिताल)

(८) “हिंडोरे माई कुसुमन भात बनाई...”

झूलना हिंडोरानु आપद छे. व्रजभक्तोએ सुंगधी, रंगबेसंगी पुण्योनी भांतवाणो
हिंडोળो तैयार कર्यो छे. मनोहुर मूर्ति श्री नंदलाल अने सुखस्वरूपा श्री राधाजु हिंडोળे
जूली रह्यां छे. त्यां तो धनधोर वाढणो चढी आવे छे. वीजणीना चमकारा अने दादुर-

મોર-પપૈયાના મધુર કલગાન સાથે રીમજીમ મેહુ વરસવા લાગે છે. તો શિતલ-મંદ-
સુગંધિત પવન મનને આનંદિત કરી રહ્યો છે. આવા મનમોહક વાતાવરણમાં વ્રજવનિતાઓ
શ્યામ-શ્યામાની જોડીને હિંદેળે ઝૂલાવી રહ્યાં છે.

અષ્ટસખાઓમાનાં એક, ભક્ત કવિ શ્રી ચતુર્ભુજદાસજી આ લીલાનું દર્શન કરતાં
જણાવે છે કે ગ્રબુની આ છબિનું વાર્ણન કરવા શબ્દોનું સાધન અતિમયાદિત જણાય છે
રામદાસી મલહારના સૂરોથી શોભતા આ પદનો તાલ છે તીન તાલ
હિંડોરે માઈ કુસુમન ભાત બનાઈ । નવલ કિસોર મનોહર મૂરતિ ઢિંગ રાધા સુખદાઈ
॥૧॥ છાય રહે જિત તિતતે બાદર બિચ દામિની અધિકાઈ । દાદુર મોર પપૈયા
બોલે, નેન્હી બુંદ સુહાઈ ॥૨॥ ઝોટા દેત સ્કલ બ્રજ સુંદરી ત્રિવિધ પવન સુખદાઈ ।
‘ચતુર્ભુજપ્રભુ’ ગિરધરન લાલ કી યહ છબિ બરની ન જાઈ ॥૩॥

મચકિ - મચકિ ઝુલે

(રાગ - ગોડમલહાર, તાલ - ધૂપદ)

(૧૦) “મચક મચક ઝુલે લચક લચક જાત”

મચક ઝૂલાનું આ પદ છે. મચકિ ઝૂલાનો અર્થ એમ કરી શકાય કે અંગમરોડ સહિત ઝૂલા ઉપર ઝૂલવું.

લલિતત્રિભંગિ પ્રભુ સ્વયંના નામને સાર્થક કરતા હોય તેમ, લાલિત્યપૂર્ણ અંગમરોડ સહિત ઝોટા દેતા, હિંડોળે ઝૂલી રહ્યાં છે. સાથે શ્રી સ્વામિનિષી પણ બિરાજી રહ્યાં છે. એકબાજુ વરસાદનું માદ્ક વાતાવરણ, વરસતા વરસાદની ધારાઓ, અને બીજી બાજુ આ રીતે ઝૂલવાથી થતો સ્પર્શ, યુગલસ્વરૂપને આનંદિત કરી રહ્યો છે. દ્વાર્કેશપ્રભુ શ્યામ-શ્યામાની આ અદ્ભુત રસલીલાનું દર્શન કરતાં વણવિ છે કે ઝુલે ઝૂલતા પિતાંબર ફર્કી રહ્યું છે અને લહેર લહેર કરતું સ્વામિનિષીનું લહેરિયું લહેરાઈ રહ્યું છે.

આ પદ લહેરિયાના હિંડોળા સમયે અને નાગપંચમીના દિવસે ખાસ કરીન-

ગાવામાં આવે છે. પદમાં આવતા લચક લચક મચક મચક જેવા શબ્દપ્રયોગને કારણે પદ વધુ રોચક લાગે છે. ગૌડ મલ્હારના સુરો છે, તાલ છે ધ્રુપદ.

મચકિ - મચકિ ઝૂલે લચક-લચક જાત રચક રચી ચિત સોહે પદુલી પહેરિયા ।

ગરજ-ગરજ આવે દામિની સોહાઇ લાગે ગહેર - ગહેર ઘટા આઈ હે ગહેરિયા ॥૧॥

હરખ હરખ ગાવે અરસ પરસ રીજે ભીજે, દ્વારકેશ સોંધે મેં હર હર હેરિયા ફહર ફહર કરે પ્યારે કો પીતાંબર લહેર લહેર કરે પ્યારી કો લહેરિયા ॥૨॥

માઈ આજ તો હિંડોરે ઝૂલે

(રાગ - જૈજૈવંતી, તાલ - ઝપતાલ)

(૧૧) “માઈ આજ તો હિંડોરે ઝૂલે છેયાં કદંબકી....”

કંદબ, કુંજમાં, કંદબવૃક્ષની નીચે, સખીઓએ હિંડોળો સજાવ્યો છે. રસિક

મોહનપાભુ આ હિંડોળે બિરાજ્યા છે. પિત-પિતાંબર, ઉર પર મોતીની માળા, ભાલ ઉપર શોભતું તિલક, મુકુટ અને કુંડલ ધારણ કરેલા, પ્રભુની છબીનું દર્શન કરતાં સખીઓ ચિત્રમાં ચિત્રરાઈ ગઈ હોય તેમ સ્તબ્ધ બની પ્રભુની મનમોહક રૂપછટાને નિહાળી રહી છે. એક નહીં કોટિ કોટિ કામદેવ પણ, આ રૂપરાશિની વદનશોભા આગળ ઝાંખા લાગે છે. અને મુરલીમાંથી પ્રભુએ છોડેલી કલીં બીજની તાન સુર-નર-મુનિજ નહીં ખુદ શિવજીનું ધ્યાન પણ ચાલિત કરે છે અષ્ટસખાઓ રૂપી માળાના મેરુ સમાન ભક્ત કવિ શ્રી સૂરદાસજી પણ ધનશ્યામ પ્રભુની આ લીલાનું દર્શન કરી મળ્યા બને છે.

રાગ જયજ્યવંતીના મનભાવન સૂરોમાં ગુંથાયેલા અને જપતાલમાં નિબદ્ધ આ પદનો આનંદ લઈએ.

માઈ આજ તો હિંડોરે ઝૂલે છૈયાં કદંબકી । સબ સખી ઠાડી જેસે ચિત્રકે સદનકી ॥૧॥ પીતામ્બર મુક્તામાલ તિલક બિરાજે ભાલ મુકુટ કુંડલ છબિ છૂટી અલકનકી । શ્રવણ કપોલ નયન અતિહી રસીલે બેન કોટિ કામ થક્યો સોભા દેખત વદનકી

॥२॥ मुरलीकी ध्वनि सुनी मोहे सब सुरमुनि शिवसे अटल ध्यानी तारी छूटी
तिनकी । 'सूरदास' प्रभु गावे रीझरीझ सचु पावे भयेहें मगन लीला देख स्याम
घनकी ॥३॥

हिंडोरे झूलत बंसीवाला

(राग - काफी, ताल-दीपचंदी)

(१२) "कदंब हिंडोळानुं पद : हिंडोरे झूलत बंसीवाला"

सदाभृतर राग काईना सूरोमां अने ताल दीपचंदीमां निबद्ध आ एक बीजुं
कदंब हिंडोळानुं पद छे. कदंबवृक्षनी नीचे सजावेला सुवार्णना हिंडोजे बिराजुं मृदनगोपाल
मधुरस्वरे वेणुनाट करी रह्या छे. व्रजवनिताओ मृदंगना ताले ताल भिलावी गान करी रही
छे. अने प्रभुनी वेणुनुं श्रवण करतां जाणो सभाधि लागी होय तेम भग्न अनी छे. रथना

ਛੇ ਸ਼੍ਰੀ ਨਂਦਾਸਞੀ।

ਹਿੰਡੋਰੇ ਝੂਲਤ ਬੰਸੀਵਾਲਾ । ਮਧੁਬਨ ਸਘਨ ਕਦੰਬਕੀ ਡਾਰੇ ਝੂਲਤ ਝੁਕਤ ਨੰਦਲਾਲਾ
॥੧॥ ਕੰਚਨ ਖੰਭ ਸੁਭਗ ਚਹੁੰ ਡਾਂਡੀ ਪਟੁਲੀ ਪਰਮ ਪ੍ਰਵਾਲਾ ॥ ਸੇਤ ਬਿਛੌਨਾ ਬਿਛਾਯੈ
ਤਾ ਪਰ ਕੈਠੇ ਮਦਨਗੋਪਾਲਾ ॥੨॥ ਤਾਲ ਮ੃ਦਾਂਗ ਬਜਾਵਤਿ ਜੁਵਤਿ ਬੋਲਤ ਬਚਨ ਰਸਾਲਾ
। ‘ਨੰਦਾਸ’ ਨੰਦਨੰਦਨ ਮੁਰਲੀ ਸੁਨਿ ਮਗਨ ਹੋਤ ਬ੍ਰਜਬਾਲਾ ॥੩॥

झੂਲਤ ਲਲਨਾ ਲਾਲ ਹਿੰਡੋਰਨਾ

(ਰਾਗ - ਕਾਨਹਰੋ, ਤਾਲ - ਧਮਾਰ)

(੧੩) “ਝੂਲਤ ਲਲਨਾ ਲਾਲ ਹਿੰਡੋਰਨਾ”

ਸ਼੍ਰੀ ਰਸਿਕਦਾਸਞੀ ਪ੍ਰਭੁਨੀ ਛਿੰਡੋਰਾਲੀਲਾਨਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਤਾ ਵਾਣਿ ਛੇ ਕੇ ਗੋਵਰਧਨਨਾ
ਸ਼ਿਖਰੇ ਸਖੀਓਏ, ਅਦ੍ਭੁਤ ਕੁੰਜਨੀ ਰਚਨਾ ਕਰੀ ਛੇ ਅੇਮਾਂ ਅਨੇਕਵਿਧ ਪੁਖਪੋ, ਜਾਲਰੋ, ਜੁਮਕਾ

અને કળશોવાળો વૈવિધ્યપૂર્ણ સુરંગ હિંડોળો તૈયાર કર્યો છે. પ્રજવનિતાઓ શ્યામ-શ્યામાની જોડીને હિંડોળે ઝૂલાવતા મંદ મંદ સ્વરે ગાન કરી રહી છે. પ્રભુ પણ મુરલીનાદ કરી તે દ્વારા સર્વેને અધરામૃતનું પાન કરાવી રહ્યા છે. શ્રી રસિકદાસજી આ દશનેથી ધન્ય ધન્ય બન્યા છે. રાગ માલવના સૂરો છે, તાલ છે તિનતાલ.

झુલત લલના લાલ હિંડોરે ગોવર્ધન કી શિખર સુહાયે । સખીયન કુંજરચી અતિ અદ્ભુત વરન વરન ફલફૂલ લગાયે ॥૧॥ તે સોઈ કુસુમ વિચિત્ર હિંડોરો ઝાલર ઝૂમક કલશ બનાયે ॥ મંદ મંદ ગાવત સબહી મિલ દેત ઝોટકા કરી મન ભાયે ॥૨॥ તે સોઈ મુરલીનાદ કરત પિય અધરસુધા પૂરત રસ છાયે ॥ રસિકદાસ યહ બાનિક નિરખત તનમન અતિ આનંદ બઢાયે ॥૩॥

સેનકામકી લાયો

(રાગ - ઈમન, તાલ - ઘમાર)

(૧૪) “સેન કામકી લાયો સો સાવન આયો...”

વૃષભાનનંદિની શ્રી રાધાજીને વર્ષિના મોહુક વાતાવરણમાં, પ્રભુ શ્યામસુંદર સાથે વિહારના મનોરથ જાગે છે. અને પોતાના મનોભાવોને સખી સમક્ષ વ્યક્ત કરતાં કહે છે કે હે! સખી, કામદેવને અધિપતિ બનાવી, એના સંપૂર્ણ સૈન્ય સાથે, મનભાવન સાવન આવી પડુંચ્યો છે. ચાલને આપણે પણ, રસિકમોહુન શ્રી નંદનંદન સાથે પ્રણાય હિંડોળે જૂલીયે અને શ્યામસુંદરના મનગમતા મનોરથોને પૂર્ણ કરીએ. ફલ સ્વરૂપે, કાળા કેશકલાપ રૂપી શ્યામવાદળોની નીચે, રતિભાવના સ્તંભોવાળા, સુરત હિંડોળે જૂલીને વૃષભાન નંદિનીએ રસિકવર શ્રી શ્યામસુંદરને પ્રાપ્ત કરી જ લીધા.

રાગ ઈમનના સૂરોમાં ગુંથાયેલા આ પદનો તાલ છે ઘમાર, રચના છે શ્રી

રસિકરાયજીની.

સેનકામકી લાયો સો સાવનઆયો । ચલસખિ ઝૂલિયે સુરત હિંડોરેં કીજે સ્યામ
મન ભાયો ॥૧॥ હાવભાવકે ખંભ મનોહર, કચ ઘન ગગન સુહાયો । કામ નૃપતિ
બૃષભાનનંદિની ‘રસિકરાય’ વર પાયો ॥૨॥

“ઝૂલત તેરે નયન હિંડોરે”

(૧૫) “ઝૂલત તેરે નયન હિંડોરે”

અદ્ભુત કવિત્વ, અજોડ કલ્પના શક્તિ અને પ્રભુશ્યામસુંદર પ્રત્યેની અસ્ભલિત
ભક્તિનો ત્રિવેણી સંગમ એટલે “રસિક પ્રીતમ” શ્રી હરિરાયજી આ પદનો પ્રત્યેક શબ્દ
વાચકને આ ત્રિવેણી સ્નાનનો લ્હાવો પ્રાપ્ત કરાવે છે.

શ્રી હરિરાયજી સખીભાવથી ઉદ્ભોધન કરી રહ્યાં છે કે, તે! સખી, તારો નયનોના

હિંડોળે તો યુગલસ્વરૂપ બિરાજી રહ્યું છે. તારે અન્ય હિંડોળાની શી જરૂર? તારા નયન એજ હિંડોળો, કણપ્રદેશ એ જાણો હિંડોળાના સ્તંભ, ભ્રમરો એ સ્તંભની વર્ણેનો મયાર એટલે દંડ, ચારે કોર ફરતી દસ્તિ, એ હિંડોળાની ચાર દાંડીઓ છે. અધરોઝ એ હિંડોળાનો પાટ અને કપોલ પ્રદેશ એ જાણો સિંહાસન છે. જ્યાં યુગલ સ્વરૂપે પ્રભુ બિરાજી રહ્યાં છે. તારે કાળો કેશકલાપ એટલે કાળા વાદળો અને અમાં પાઢેલી સેંથી ચમકતી વિજણીનો ભાસ કરાવે છે. તારી અલક લટો એટલે જાણો ભમરાઓનો સમુહ અને એ લટો પર બાંધેલા ગુમકા ચિત્તને ચોરી લે છે. આવા અદ્ભુત હિંડોળા પર બિરાજમાન પ્રભુના દર્શનથી, સુધબુધ ખોઈ બેઠેલી વ્રજયુવતિઓ એકીટીશો પ્રભુને નિહાળી રહી છે. અને પછી કોઈ જોઈ જશો તો, એવા ભાવથી લક્ષ્ણત બનીને મુખ ફેરવી લે છે.

‘રસિક ગ્રીતમ’ શ્રી હરિરાયજી તો આમ રસભાવથી આ દિવ્ય હિંડોળે પ્રભુને ગૂલાવી દિવ્ય આનંદની અનુભૂતિ કરી રહ્યાં છે. તાત ધમારમાં નિબદ્ધ રાગ કાન્દરાના સૂરોમાં, શ્રવણ કરીશું આ અતિ દિવ્ય પદ.

झूलत तेरे नयन हिंडोरें । श्रवण खंभ भ्रू भई मयार दृष्टि करण डांडी चहूं ओरें ॥१॥
 पटली अधर कपोल सिंहासन बैठे युगल रूप रतिजोरें । कचघन आड दामिनी
 दमकत मानों इंद्रधनुष्य अनुहोरें ॥२॥ दुर देखत अलकावलि अलिकुल लेत
 सुंगधन पवन झाकोरें । बरणी चमर दुरत चहुंदिसतें लर लटकन फुंदना चितचोरें
 ॥३॥ थकित भये मंडल युवतिनके युग ताटंक लाज मुखमोरें । ‘रसिक प्रीतम’
 रसभाव झूलावत रीझरीझ डारत तृणतोरें ॥४॥

सो तूं राखलेरी

(राग - केदार, ताल - रुपक)

(१६) “सो तूं राखलेरी झोटा तरल भये।”

શ્રી કલ્યાણરાયજીની બાનીમાંથી આ પદ પ્રગટ થયું છે. આ પદ વાંચતા જ
હિંડોળે જૂલતા પ્રભુના જાણે સાક્ષાત દર્શન થતા હોય એવો ભાવ મનમાં જાગે છે.

એકબાજુ નવકુંજ દ્વાર છે. જ્યાં અનેક લતાઓથી વિંટળાયેલું કંદંબનું વૃક્ષ છે.
તો બીજુ તરફ યમુના પુલિન છે. વ્રજવનિતાઓએ આ સ્થળે હિંડોળો સિધ્ધ કર્યો છે. અને
શ્રી શ્યામસુંદરને એમાં જૂલાવી રહ્યાં છે જૂલો એટલો ઊંચો જાય છે કે. એકબાજુ કંદંબ
વૃક્ષને સ્પર્શો છે તો અન્યબાજુ યમુના તટ સુધી પહોંચે છે. આ રીતે જૂલવાથી એક તો પ્રભુનું
પટ વેલીઓમાં લપટાય છે અને અતિતિબ્ર ગતિને કારણે વૃક્ષ પરથી ખરતા પણો બધે છવાઈ
ગયા છે.

આવી તીવ્ર ગતિથી જૂલાવતી વ્રજવનિતાઓ પર પ્રસત્ર થયેલા પ્રભુ કહી રહ્યા
છે. “સો તૂં રાખલેરી ઝોટા તરલ ભયે।” રાગ કેદારના મનમોહક સૂરો છે. તાલ છે
ધમાર.

સો તૂં રાખલેરી ઝોટા તરલ ભયે । ઇત નવકુંજ દ્વાર કંદંબ પરસ જાત ઉત યમુનાલો

गये ॥१॥ आवत जात पट लपटात लतानसों ता उपर द्रुम पात छये । ‘कल्याण’
के प्रभु गिरिधर रीझ बश भये झूलत नयेनये ॥२॥

एहो लाल झूलीये

(राग - जंगला, ताल - दीपचंदी)

(१७) ‘‘झूलिये नेक धिरे धिरे’’

श्री स्वामिनिधि सहित दिंडोरे झूलतां श्री ठाकोरજ्ञनुं नयनरम्य चित्र आ पदमां
ખुँ थाय છે. श्री स्वामिनिधि तરक्षथी श्री श्यामसुंदरने उपालंभ प्राप्त थઈ रહ्यो છે, એવો
સપણ ભાવ પણ પ્રગટ થाय છે.

युગल सરકार दिंडोरे झूली રહ्यां છે સભિયો દર્શન કરવા એકત્ર થઈ છે. ઝूલा
ખाता ખाता श्री ठाकोरજ्ञ ગતિને વધારી રહ्या છે. આથી ઉપાલંભ આપતા સૂરમાં શ્રી

સ્વામિનિઝ કહી રહ્યાં છે કે શા માટે આટલી ગતિ વધારો છો? આમ કરવાથી વૃક્ષનું અહિત તો થાય જ છે. અને ગતિ વધારવા નીચા નમવાને બહાને આપ મારી વધારે ને વધારે નિકટ આવવાનો અને આપના ભુજપાશમાં મને ભીડવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છો. આપને કંઈ લોકલાજ જેવું છે કે નહીં?

આમ શ્યામાખ્યારીજીનું મન જે જંખી રહ્યું એનાથી અન્યથા જ, લોકલાજને કરાણે બોલવું પે છે? એવો ભાવ પ્રદર્શિત કરતા આ મનોહર પદને જંગલાના સૂરોમાં અને તાલ દીપચંદીના ઠેકે માણિયે.

झૂલીયે નેક ધીર ધીરેં, એહો લાલ ઝૂલીયે નેક ધીર ધીરેં ॥ કાહેકોં ઇતની રમક બઢાવત, દુમ ઊરઝત ચીરેં-ચીરે ॥૧॥ તુમ તો ઝુક-ઝુક ઝોટનકે મિસ, આવત હો નીરેં-નીરેં ॥ નાગર કાહે લજાત ન કાહૂ ભુજન ભરત ભીરેં-ભીરેં ॥૨॥

શ્રીરાધે ઝૂલન પથારો

(રાગ - હરજા, તાલ - કહરવા)

૧૮) “શ્રી રાધે ઝૂલન પથારો”

રાધા રાધા રટે તે ભવ બાદા મીટ જાય ।

કોટિ જનમકી આપદા નામ લિયે તે જાય ॥

શ્રી રાધાજીતો કૃષુણહૃદયના સાખ્રાજી છે. સર્વેશ્વરી છે, રાધા વિના શ્યામ આધા છે. રાધા રાધાનું રટણ જ જીવને ભવ બાધામાંથી છોડાવે છે. કોટિ કોટિ જન્મોની વિપદા દૂર કરી. શ્રી કૃષુણરાધોમાં રતિ, ભતિ અને ગતિ કરાવે છે.

શ્રી ગોપાલદાસજી કહે છે તેમ, જેમના અધરસુધામૃતના પાન માટે, સાક્ષાત મન્મથમન્મથ પ્રભુ પણ સદૈવ લાલચિત રહે છે એવા શ્રી રાધાજીને હિંડોરા ખેલમાં પદ્ધારવાનું નિમંત્રમ આપતું આ પદ છે.

राग पीलूना भनभावन सूरोमां गुंथायेला अने कहेरवा तालना ठेके माणिये आ

पद्धने

श्रीराधे झूलन पधारो, श्यामा झूलन पधारो,
झुक आयी बदरी, आयी सावन की बहार,
करै मोरला पुकार, परै बूदंन फुहार, झुक
आयी बदरी, करके सोलह सिंगार, आई
मिल करके ब्रजनार, गावै मिलकर मेघ
मल्हार, झुक आयी बदरी, झूला पर्यो कदंब
की डार, झोटा दे रहे नंद कुमार, जाऊया
छबिपर बलिहार, झुक आयी बदरी ।

